

.....
การสะท้อนการเรียนรู้ : มุมมองการสร้างองค์ความรู้ในงานวิจัยทางการศึกษา

**Learning Reflection : Perspective in order to Construct the Body of Knowledge
in Educational Research**

Received: September 3, 2020

Revised: October 9, 2020

Accepted: October 12, 2020

นรินทร์ สังข์รักษา*

Narin Sungrugsa

สวรรยา ธรรมอภิพล**

Sawanya Thammapipon

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอมุมมอง เทคนิค และเครื่องมือในการสะท้อนการเรียนรู้เพื่อ
การสร้างองค์ความรู้ในงานวิจัยทางการศึกษา การสะท้อนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยซึ่งสามารถ
สะท้อนการเรียนรู้ก่อน ระหว่างและหลังการเรียนรู้ การสะท้อนการเรียนรู้รายบุคคลและการสะท้อนการเรียนรู้
แบบกลุ่มของโลกยุคนวัตกรรมและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ประโยชน์เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ความคิด พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และเป็นชุดความรู้ใหม่ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีคิด ระบบคุณค่า และ
การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

คำสำคัญ : การสะท้อนการเรียนรู้/ เทคนิค เครื่องมือ/ วิจัยทางการศึกษา

Abstract

This academic article aims to perspective technique and tools and perspective of
learning reflection in order to construct the body of knowledge in educational research.
Learning reflection was an important tool in research. It can reflect before, during, and after
learning process, both to individual and group learners in the 21th century of technology and
innovation era. The benefits of learning reflection are the ability of adjusting learners' behaviors,
ideas, continuing self-development, and new body of knowledge to change the
conceptualization, value system, and behavior changing.

Keywords : Learning Reflection/ Technique Tools/ Research of Education

* รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Associate Professor Dr., Department of Community Management, Faculty of Management Science, Silpakorn University, Thailand

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Assistance Professor Dr., Department of Community Management, Faculty of Management Science, Silpakorn University, Thailand

Corresponding Author E-mail Address: narin_324349@yahoo.co.th, narin324349@ms.su.ac.th

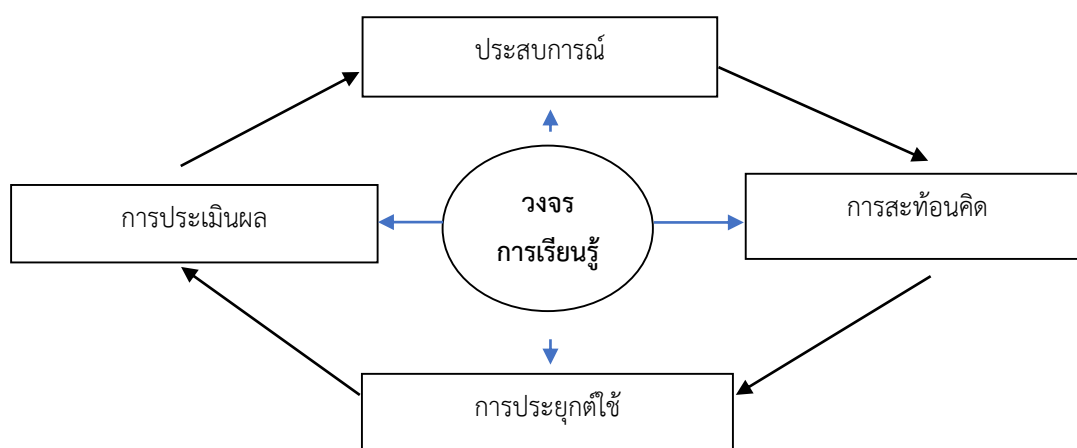
บทนำ

โลกยุคใหม่มีการเปลี่ยนแปลงด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ และผู้เรียนเป็นอย่างมาก ผู้เรียนต้องรับความรู้ที่มีในโลกนี้อย่างมากมายทั้งความรู้ในตัวตน (Tacit Knowledge) ที่เกิดจากประสบการณ์และความรู้จากตำรา (Explicit Knowledge) จึงต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา การสะท้อนการเรียนรู้ จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการวิจัยทางการศึกษาที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี เพราะช่วยเพิ่มการจดจำเนื้อหา ลดข้อจำกัดในการคงอยู่ของเนื้อหาที่ผู้เรียนจะจดจำได้ (Learning Retention) โดยเป็นกลไกที่ช่วยเชื่อมโยงชุดความรู้เดิมที่มีอยู่เข้ากับชุดความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นตามหลักสูตร เกิดเป็นประสบการณ์ (Experience) (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน Office of the Civil Service Commission, 2017) นำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ระบบความคิด การพัฒนาตนเองอย่างเป็นพลวัตและกลายเป็นชุดความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การใช้งานจริง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านวิสัยทัศน์ (Conceptualization) การเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (Values) และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจเป็นอย่างดี (Kolb, 1984) จึงขอนำเสนอความหมายวิธีการ ขั้นตอนรูปแบบเพื่อให้เห็นภาพรวมกรณีศึกษาและบทวิเคราะห์

การสะท้อนการเรียนรู้คืออะไร

การสะท้อนการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางปัญญาและความรู้สึกนึกคิด (Intellectual and Affective Dimensions) โดยหัวใจของการสะท้อนความคิดอยู่ที่ประสบการณ์ของบุคคลที่มีสิ่งเร้าให้เกิดความรู้สึกนึกคิดต่อประสบการณ์นั้น สิ่งเร้านั้นอาจทำให้แปลกใจ (Surprise) ซึ่งอาจเป็นความรู้สึกทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งกระบวนการสะท้อนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเชื่อมโยงความรู้สึกไปสู่ประสบการณ์ และอธิบายถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น เปรียบเทียบ หาเหตุผล ไตร่ตรอง พร้อมทั้งประเมินการกระทำของตนเอง ดังนั้นการสะท้อนการเรียนรู้จึงเป็นเทคนิคและเครื่องมือในการเรียนรู้จากประสบการณ์หนึ่ง (Experience Learning) ไปสู่อีกประสบการณ์หนึ่งต่อไป (Wong and others, 1997: 477; นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ Sungrugs and others, 2015: 145)

ดังนั้น การสะท้อนการเรียนรู้ จึงเป็นเทคนิคและเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการรับรู้ ความคาดหวัง และความรู้สึกของตนเองเกี่ยวกับประสบการณ์และนำไปสู่การวางแผนหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาในอนาคต ผ่านกระบวนการคิด การอ่าน การพูด และการเขียนซึ่งจะช่วยสร้างความสามารถในการคิดทบทวนตนเองอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้รู้จักตนเองมากขึ้น สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพในขณะที่การสะท้อนการเรียนรู้เป็นการทำให้เกิดการสะท้อนคิด ที่หมายถึง กระบวนการคิด ไตร่ตรองทบทวน (Reflective Thinking) พิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างรอบด้านซึ่งเป็นวิธีการทำให้บุคคลได้ทบทวนและสะท้อนการกระทำของตน (Reflective Practice) ช่วยให้เกิดความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ไปสู่การปรับปรุงตนเองและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Johns, 2000: 34) สามารถแสดงวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ได้ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์

ที่มา : ประไพ กิตติบุญถวัลย์ จิราภรณ์ ฉ่ำชื่น และศุภลักษณ์ ธัญญา (Kitibunswan, Chamchean and Thanya, 2018: 103)

วิธีการส่งเสริมการสะท้อนการเรียนรู้

การส่งเสริมการสะท้อนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธีการ เช่น การเขียนบันทึก (Journal Writing) การสนทนา (Dialogue) การวิเคราะห์อุบัติการณ์ (Incident Analysis) การอ่านงานเขียนอย่างพินิจ (Reading with Reflection) การเขียนบัตรคำ (Talking Cards/Index Cards) การเขียนแผนผังความคิด (Reflection Mapping) การวิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Analysis) การสนทนาโต๊ะกลม (Reflection Roundtables) การจัด Forum การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Community of Practices) (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน Office of the Civil Service Commission, 2017) นอกจากนี้ยังมีอีกหลายวิธีที่เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ เรื่องเล่า การถอดบทเรียน การบันทึกองค์ความรู้ซึ่งบางวิธีใช้การสะท้อนการเรียนรู้ในตัวบุคคลหรือการสะท้อนตนเอง (Self Reflection/ Individual Reflection) บางวิธีใช้สำหรับทำเป็นรายคู่ (Reflection Partners) หรือการทำเป็นกลุ่มเล็ก (Reflection in Small Groups)

การออกแบบสะท้อนการเรียนรู้ในการเรียนการสอน

การออกแบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ (Learning Reflection Design) เกี่ยวข้องกับระบบการเรียนรู้ของคนเราที่มีทั้งด้านความคิด (Head) ความรู้สึก (Heart) และการปฏิบัติ (Hand) (นรินทร์ สังข์รักษา Sungrugsa, 2008) ซึ่งควรได้รับการพัฒนาไปพร้อมกันและเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติได้ ดังนั้นการออกแบบสะท้อนการเรียนรู้ ใน 3 ประเด็นหลัก คือ

1. ประเด็นการเรียนรู้ เป็นการสะท้อนประเด็นเนื้อหาสาระ (Contents) ที่สำคัญที่เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม/ ใบบาง
2. ความรู้สึกต่อสิ่งที่เรียนรู้ เป็นการถ่วงกรองความรู้สึกทางความคิด/ จิตใจซึ่งไม่ใช่ความรู้สึกทางกาย
3. การนำไปใช้ในการเรียน การงานหรือชีวิตส่วนตัว เป็นการกำหนดแนวทางในการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ต่อยอดหรือทำให้เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติในปัจจุบันหรืออนาคต

คุณค่าที่ได้จากการสะท้อนการเรียนรู้

การสะท้อนการเรียนรู้มีความสัมพันธ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เนื่องจากการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดและตัดสินใจที่จะกระทำการใด ๆ บนพื้นฐานของการสะท้อนการคิดอย่างมีเหตุผล ดังนั้นการฝึกสะท้อนความคิดจึงเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และเป็นการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาที่ส่งผลให้มีการปฏิบัติและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของการเรียนรู้จากประสบการณ์หรือการสะท้อนความคิดจากการปฏิบัติจึงมีความสำคัญต่อการตัดสินใจแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ประกอบด้วย Head Heart และ Hand ได้แก่

1. การสะท้อน “ประเด็นการเรียนรู้” จะช่วยให้จดจำเนื้อหาที่สำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โดยได้ใช้สมองในส่วนของการคิด วิเคราะห์ ว่าได้เรียนรู้อะไรที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง
2. การสะท้อน “ความรู้สึก” จะช่วยให้รับรู้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ และการตอบสนองต่อปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ชัดเจนขึ้น รวมถึงได้ฝึกฝนการตีความคุณค่าหรือความสำคัญของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งช่วยให้เข้าใจสถานการณ์นั้น ๆ ดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้ฝึกฝนการสัมผัสอารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ ด้วย
3. การสะท้อน “การนำไปใช้ในการเรียน การงาน/ ชีวิตส่วนตัว” จะช่วยให้ฝึกฝนการเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้สู่การปฏิบัติงานจริงหรือในชีวิตประจำวันส่วนตัวซึ่งกำหนดเป้าหมายในการนำความรู้ ความคิดที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงทำให้การเรียนรู้มีคุณค่าไม่สูญเปล่า

ระยะเวลาในการสะท้อนการเรียนรู้

การเรียนรู้ถือเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องจัดเตรียม ออกแบบ และกำหนดแนวทางในการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด ซึ่งการสะท้อนการเรียนรู้ แบ่งได้ 3 ระยะ คือ ก่อนการเรียนรู้ ระหว่างการเรียนรู้ และหลังการเรียนรู้ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสะท้อนก่อนการเรียนรู้

การสะท้อนการเรียนรู้เป็นการใช้กระบวนการคิดไตร่ตรองที่ทบทวนแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้อย่างละเอียด รอบคอบซึ่งจะช่วยให้สามารถวางแผนรับมือกับปัญหา อุปสรรคที่จะเกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้ได้ การสะท้อนก่อนการเรียนรู้สามารถตั้งคำถามเพื่อการประเมินได้ ดังสรุปในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงแนวคำถามการสะท้อนก่อนการเรียนรู้

ขั้นการสะท้อนการเรียนรู้	แนวคำถาม
บรรยายสภาพการณ์	- จัดการเรียนรู้เรื่องอะไร - มีเป้าหมายเพื่ออะไร - ใช้วิธีการใดในการเรียนรู้
แสดงความรู้สึก	- คิด/รู้สึกต่อการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้อย่างไร - ความคิดหรือความรู้สึกส่งผลให้จัดการเรียนรู้สำเร็จหรือล้มเหลวหรือไม่อย่างไร - มีการปรับเปลี่ยนความคิด/ ความรู้สึกที่เป็นอุปสรรคหรือไม่อย่างไร
ประเมิน	- กระบวนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมหรือไม่ - มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้จัดการเรียนรู้สำเร็จหรือล้มเหลว
วิเคราะห์	- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลว นั้น ๆ มีสาเหตุจากอะไร
หาข้อสรุป	- มีการจัดการเรียนรู้อื่น ๆ ที่ช่วยให้จัดการเรียนรู้สำเร็จหรือป้องกันแก้ไขความล้มเหลวที่อาจเกิดขึ้นหรือไม่อย่างไร
วางแผนปฏิบัติ	- จะปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้อย่างไรเมื่อเกิดปัจจัยที่ส่งผลให้จัดการ การเรียนรู้ความล้มเหลว

ที่มา : นรินทร์ สังข์รักษา และสวรรยา ธรรมอภิพล (Sungrugsa and Thammapipon, 2020: 87-88)

ระยะที่ 2 การสะท้อนระหว่างการเรียนรู้

การสะท้อนระหว่างการเรียนรู้เป็นการใช้กระบวนการคิดไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อทบทวน ปัจจัย กระบวนการและผลผลิตจากการเรียนรู้ในระหว่างที่การเรียนรู้กำลังดำเนินการอยู่ การสะท้อนนี้จะเกิดขึ้น ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้ โดยเฉพาะเมื่อมีปัญหา/ อุปสรรคที่ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่สามารถดำเนินการ ตามแผนที่กำหนดไว้ได้ การสะท้อนระหว่างการเรียนรู้สามารถตั้งคำถามเพื่อการสะท้อนได้ดังสรุปในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงแนวคำถามการสะท้อนระหว่างการเรียนรู้

ขั้นการสะท้อนการเรียนรู้	แนวคำถาม
บรรยายสภาพการณ์	- การจัดการเรียนรู้ดำเนินการไปอย่างไร
แสดงความรู้สึก/ ความคิดเห็น	- ครู นักเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องคิด/ รู้สึกต่อการจัดการเรียนรู้อย่างไร - มีความคิดหรือความรู้สึกใดบ้างที่ส่งผลให้จัดการเรียนรู้สำเร็จล้มเหลว - จะมีการปรับเปลี่ยนความคิด/ ความรู้สึกที่เป็นอุปสรรคหรือไม่อย่างไร
ประเมิน	- กระบวนการจัดการเรียนรู้ดำเนินไปด้วยความราบรื่นเพียงใด - ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ที่ตั้งไว้หรือไม่ อะไรบ้าง

ขั้นการสะท้อนการเรียนรู้	แนวคำถาม
วิเคราะห์	- ปัญหา/ อุปสรรคที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ไม่บรรลุเป้าหมายคืออะไรมีสาเหตุมาจากอะไร
หาข้อสรุป	- มีการแก้ไขปัญหา/ อุปสรรคต่างๆเหล่านั้นอย่างไร - เลือกใช้วิธีการอะไรในการแก้ไขปัญหา/ อุปสรรคเพราะอะไร
วางแผนปฏิบัติ	- จะดำเนินการแก้ปัญห/ อุปสรรคนั้น ๆ อย่างไร

ที่มา : นรินทร์ สังข์รักษา และสวรรยา ธรรมอภิพล (Sungrugsu and Thammapipon, 2020: 88)

ระยะที่ 3 การสะท้อนหลังการเรียนรู้

การสะท้อนหลังการเรียนรู้เป็นการใช้กระบวนการคิดไตร่ตรองอย่างละเอียด รอบคอบทบทวนปัจจัย กระบวนการและผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้หลังเสร็จสิ้นการจัดการเรียนรู้ การสะท้อนนี้จะเกิดประโยชน์สูงสุดเมื่อดำเนินการหลังเสร็จสิ้นการเรียนรู้ทันที เนื่องจากสามารถจดจำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้ได้อย่างละเอียดครบถ้วน การสะท้อนหลังการเรียนรู้มีจุดเด่นที่ระยะเวลาในการสะท้อนที่เหมาะสมเพียงพอ ดังนั้นการสะท้อนหลังการเรียนรู้สามารถตั้งคำถามเพื่อการสะท้อนได้เช่นเดียวกันกับการสะท้อนระหว่างการเรียนรู้ แต่จะเน้นที่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเรียนรู้ เพื่อการวางแผนปรับปรุงพัฒนาการเรียนรู้ในลักษณะของการเปรียบเทียบกับเป้าหมายการเรียนรู้มากกว่า

สรุปการสะท้อนการเรียนรู้ควรดำเนินการทั้งก่อนการเรียนรู้ ระหว่างการเรียนรู้ และหลังการเรียนรู้ เพื่อให้ได้ข้อมูลในการวางแผนปรับปรุงพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การสะท้อนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเป็นนิสัยและอยู่ในวิถีของการปฏิบัติจะช่วยให้ครูได้พัฒนาทักษะกระบวนการคิดของตนเอง และมีคุณลักษณะสำคัญอื่น ๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาชีพครูได้อย่างแท้จริง

รูปแบบกิจกรรมการสะท้อนการเรียนรู้

รูปแบบกิจกรรมการสะท้อนการเรียนรู้ สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบบันทึกการสะท้อนการเรียนรู้รายบุคคล และ 2) รูปแบบการสะท้อนการเรียนรู้แบบกลุ่ม รายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบบันทึกการสะท้อนการเรียนรู้รายบุคคล เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนจัดทำกรบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนการเรียนรู้เป็นรายวิชา กิจกรรม/ ใบงาน โดยมีแบบฟอร์มสำหรับช่วยในการบันทึกที่จะช่วยให้ใช้สะดวกมากยิ่งขึ้น และบันทึกภายหลังกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกสะท้อนการเรียนรู้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ประกอบการเข้าร่วมกิจกรรม “การสะท้อนการเรียนรู้แบบกลุ่ม” ต่อไป

2. รูปแบบการสะท้อนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มนำเอาสิ่งที่ได้จากการสะท้อนการเรียนรู้เป็นรายวิชามาสรุปผลในภาพรวมร่วมกัน เพื่อเพิ่มเติมมุมมองด้านความคิดในภาพรวมซึ่งเป็นการตกผลึกความคิดรวบยอดของตนเอง และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพิ่มเติมด้วย โดยกิจกรรมการสะท้อนการเรียนรู้แบบกลุ่มจะจัดขึ้นในวันสุดท้ายเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนการสอน

ขั้นตอนการบันทึกสะท้อนการเรียนรู้

1. ขั้นตอนการบันทึกสะท้อนการเรียนรู้รายบุคคล

วิธีการบันทึกการสะท้อนการเรียนรู้ มีความเหมือนกับการบันทึกประจำวัน (Diary Record) ที่รวมเอาความคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ที่ได้พบในแต่ละวันมาบันทึกไว้ในเอกสาร วิธีนี้จะช่วยให้เชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ในหลักสูตรโดยแบบฟอร์มแบ่งเป็น 4 ส่วนคือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) ประเด็นการเรียนรู้ 3) ความรู้สึกต่อสิ่งที่เรียนรู้ และ 4) การนำไปประยุกต์ใช้ รายละเอียดดังนี้

1. กรอกชื่อ ชั้นเรียน รหัส วันที่ และเวลา

2. สะท้อนการเรียนรู้จากกิจกรรม/ รายวิชาลงในแบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ประเด็นการเรียนรู้ 2) ความรู้สึกต่อสิ่งที่เรียนรู้ 3) การนำไปใช้ในการเรียน การงาน/ ชีวิตส่วนตัว

การสะท้อนการเรียนรู้จะไม่มีถูก ไม่มีผิด สามารถเลือกประเด็นมาบันทึก ถ้าประเด็นนั้นเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และมีเหตุผลในความชอบที่บันทึกนั้น ที่เห็นว่ามีประโยชน์ ช่วยเตือนสิ่งที่ได้เรียนรู้ สำหรับการสะท้อนการเรียนรู้ที่ดี

2. ขั้นตอนการบันทึกสะท้อนการเรียนรู้แบบกลุ่ม

จากขั้นตอนการบันทึกสะท้อนรายบุคคล แล้วนำผลการบันทึกแต่ละบุคคลที่ทำกิจกรรมมาสะท้อนการเรียนรู้เป็นกลุ่ม เพื่อขยายมุมมองของการแลกเปลี่ยนรับฟังสมาชิกหรือเพื่อนในกลุ่มแสดงความคิดเห็นกิจกรรมแบ่งการดำเนินการได้ดังนี้

1. ผู้เรียนในแต่ละกลุ่มหรือรายบุคคลแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้แบบกลุ่ม ระหว่างการทำกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ มอบหมายให้สมาชิกในกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นคุณเอื้อ (ประธาน) คุณกิจ (สมาชิกในกลุ่ม) และมีคุณอำนวย (ผู้ดำเนินการหรือผู้อำนวยความสะดวก) และเลขานุการ ในการจดบันทึกรวบรวมข้อมูลที่ได้หรือใช้วิธีที่ง่ายสะดวก คือ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion : FGD)

2. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Sharing Experiences) ในกลุ่ม คือ การที่ผู้เรียนร่วมกันสะท้อนการสังเกต การเล่าเรื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหลาย ๆ มุมมอง หรือการที่ผู้เรียนตั้งประสบการณ์ในการเรียนรู้ออกมา นำเสนอร่วมกับคนอื่น ๆ หรือเพื่อสมาชิกเป็นการรับรู้เรื่องราวร่วมกัน ในการทำกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ในแต่ละสาขาวิชาโดยมีผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เป็นผู้ดำเนินการตั้งคำถาม ดังเช่น

- ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากกิจกรรมต่าง ๆ ในหลักสูตร
- อะไร คือ บทเรียน แนวคิด ความหมาย หรือใจความสำคัญของกิจกรรม
- สิ่งที่ได้เห็นมีความแตกต่างจากความเข้าใจ/ ความเชื่อเดิม หรือสิ่งที่เคยได้เรียนรู้หรือได้ยินมาก่อนหรือไม่ อย่างไร

- สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในการเรียน การใช้ชีวิตและการงานอย่างไร
- สิ่งที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ที่ผ่านมา
- ทั้งนี้ ประเด็นการพูดคุยในกลุ่มควรมีความหลากหลาย ตามประเด็นที่เหมือนหรือแตกต่างกันได้

โดยความคิดเห็นแต่ละประเด็นเป็นการต่อเติมเสริมฐานการเรียนรู้

3. สรุปแนวคิด คือ การที่ผู้เรียนร่วมกันสรุปความคิดรวบยอดจากการวิเคราะห์โดยใช้เหตุและผลหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ร่วมกันหลังงานสำเร็จหรือการสะท้อนการเรียนรู้ภายหลัง มาประยุกต์เสริมการสะท้อนการเรียนรู้

การสะท้อนการเรียนรู้ภายหลังงานสำเร็จ (Retrospect)

การสะท้อนการเรียนรู้ภายหลังงานสำเร็จ เรียกว่า “การประชุมเพื่อทบทวนงาน” (Retrospect) เป็นกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้รูปแบบหนึ่ง มุ่งเน้นรายละเอียดเจาะลึก อาจดำเนินการไม่กี่ชั่วโมงหรือไม่กี่วันหลังงานเสร็จแต่ไม่ควรเกิน 2-3 สัปดาห์ การประชุมทบทวนงานนี้อาจใช้เวลา 2-3 ชั่วโมง ถึง 2 วัน (วิจารณ์ พานิช Panich, 2005: 166) การเรียนรู้หลังการดำเนินงาน ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การนำบทเรียนที่ได้ไปใช้ในโครงการต่อไป มิใช่เพื่อให้ทีมงานบรรลุเป้าหมายของงานเดิม มีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1. จัดประชุมพร้อมหน้า (Face to Face) ไม่ควรใช้วิธีการประชุมทางไกล (Video Conference) หรือการติดต่อทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เนื่องจากการจัดประชุมพร้อมหน้าจะได้มีการพูดคุยในรายละเอียดหรือเชิงลึกได้มากกว่าวิธีการอื่น

2. เชิญบุคคลที่ส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการสะท้อนการเรียนรู้ เช่น ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา หรือครูในกลุ่มสาระ เป็นต้น

3. คัดเลือกทีมงานที่มีทักษะของคนในและคนนอกโครงการ เพื่อให้เกิดความหลากหลายมีมุมมองที่แตกต่างกัน

4. ทบทวนวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ผ่านมาเป็นอย่างไรและผลที่ได้จากการเรียนรู้นั้นเป็นอย่างไร สามารถเกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้นได้หรือไม่

5. ทบทวนแผนงานการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและกระบวนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ

6. ค้นหาวิธีการปฏิบัติที่ดีหรือมีความเหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ และหลีกเลี่ยงคำถามที่ตอกย้ำความผิดพลาด

7. ค้นหาว่าการปฏิบัติที่ดีในการจัดการเรียนรู้ที่สามารถทำได้ดี และมีข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้ในเรื่องอื่น ๆ ได้อย่างไร

8. การจัดการเรียนรู้ผ่านมาสามารถทำให้ดียิ่งขึ้นในความสำเร็จนี้ยังมีช่องว่างที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างไร

9. ปัญหา/ อุปสรรคที่เกิดขึ้น เช่น การขาดความร่วมมือหรือขาดความใส่ใจของกลุ่ม เป็นต้น ต้องพยายามหลีกเลี่ยงปัญหา/ อุปสรรคที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำผิดซ้ำ

10. บันทึกผลการประชุม รวมถึงภาพถ่ายในการจัดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อเป็นร่องรอยและสามารถนำไปใช้การศึกษา โดยวิเคราะห์ รวมถึงการปฏิบัติที่ดีควรทำเป็นรายงานการวิจัยในชั้นเรียน

ตัวอย่างที่ 1 แบบเขียนสะท้อนการเรียนรู้ (Journal)

แบบเขียนสะท้อนการเรียนรู้

คำชี้แจง ให้ผู้เรียนเขียนและสะท้อนผลการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะอะไรบ้าง

.....

2. ผู้เรียนจะนำความรู้และทักษะการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์อะไร อย่างไรบ้าง.....

.....

3. สิ่งที่คุณเรียนชอบมากที่สุดจากการเรียนในวิชานี้.....

.....

4. ผู้เรียนคิดว่ามีอะไรบ้างที่ต้องปรับปรุงการเรียนในครั้งนี้.....

.....

.....

ที่มา : นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ (Sungrugsa and Others, 2015: 155)

บทสังเคราะห์ : การสร้างองค์ความรู้ทางการศึกษาด้วยการสะท้อนการเรียนรู้

การสะท้อนการเรียนรู้ถือเป็นผลลัพธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการแสวงหาความรู้วิธีการหนึ่งที่มีมนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็นโดยธรรมชาติต้องการแสวงหาความรู้ ความจริงอยู่ตลอดเวลา วิธีการที่มนุษย์ใช้ในการแสวงหาความรู้ ความจริง มีอยู่หลายวิธีที่ใช้เป็นหลัก ได้แก่ 1) การใช้ประสบการณ์ 2) การใช้แหล่งความรู้ 3) การใช้เหตุผล และ 4) การทำวิจัย (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ Kijpredabourisut, 2004: 1-11 ; Best and Kahn, 2006: 3-7) ซึ่งการใช้ประสบการณ์ (Experience) ที่มนุษย์ทุกคนต่างมีประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกันเอง และสิ่งแวดล้อมทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และสะสมความรู้ที่สามารถนำมาใช้ทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่การเกิดปัญหามักจะอยู่ภายใต้กรอบประสบการณ์และความสามารถในการเรียนรู้ที่แต่ละคนมีอยู่ ซึ่งอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป การใช้ประสบการณ์ในการแสวงหาความจริงได้จากปรากฏการณ์ที่พบมาเป็นหลัก เรียกว่า “การเรียนรู้จากการลงมือทำ (Learning by Doing)” การใช้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมาสำหรับแก้ปัญหาที่เคยประสบอาจได้ผลในทีหนึ่ง แต่อาจไม่ได้ผลในอีกทีหนึ่ง เมื่อสถานการณ์หรือบริบทแตกต่างกัน จึงเป็นการสร้างความรู้ชุดใหม่ในการวิจัยที่จะต้องศึกษาซ้ำแล้วซ้ำอีกเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ จึงขอนำเสนอตัวอย่างการสะท้อนการเรียนรู้ 2 กรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ (Learning Reflection) ในโครงการฝึกอบรมเสริมหลักสูตร
นักบริหารระดับสูง (ส. นบส.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 รุ่นที่ 10 สำนักงาน ก.พ.

การสะท้อนบทเรียน :

ประเด็นการเรียนรู้	ความรู้สึกต่อสิ่งเรียนรู้	การนำไปใช้ในงาน/ชีวิตส่วนตัว
- ศูนย์ออกแบบสร้างสรรค์แห่งประเทศไทย (Thailand Creative & Design Center : TCDC) มีพันธกิจสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ สร้างความรู้จากหนังสือออกแบบที่อยู่ในหนังสือห้องสมุดของศูนย์กว่า 15,000 เล่ม 2) สร้างแรงบันดาลใจ ส่งเสริมกระบวนการคิดจากการจัดนิทรรศการทั้งแบบถาวรและแบบชั่วคราว 3) สร้างโอกาสในการส่งเสริมการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และงานออกแบบโดยเยาวชน 4) สร้างเครือข่ายธุรกิจ โดยพัฒนาผู้ประกอบการ และ 5) Creative Thailand ส่งเสริมการเผยแพร่ผลงานความคิดสร้างสรรค์จากทั่วเมืองไทย	รู้สึกประทับใจในรูปแบบการทำงานของศูนย์ ที่ทำหน้าที่ในลักษณะนี้ด้วยบทบาทหน้าที่ที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายความคิดสร้างสรรค์ในการแพร่กระจายไปทั่วเมืองไทย และจะมีส่วนสำคัญต่อการสร้างคนพันธุ์ใหม่ที่รู้จักใช้ความรู้และจินตนาการสร้างคนพันธุ์ใหม่ที่รู้จักความรู้และจินตนาการสร้างมูลค่าให้ตัวเองทำและสร้างคุณค่าให้ตัวเองซึ่งถ้ามีคนอย่างนี้ได้มาก ประเทศไทยก็มีโอกาสที่จะพัฒนาไปเป็นสังคมอุดมปัญญาและความรู้ในอนาคตความรู้สึกต่อสิ่งเรียนรู้	- ต้องไม่หยุดที่จะเรียนรู้ ในเมื่อเรามีโอกาสที่จะสัมผัสกับหน่วยงานอย่าง TCDC ซึ่งมีความทันสมัยและกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ทำให้นักย้อนมาคิดถึงตัวเองที่จะต้องหันมาพัฒนาตนเองให้คิดนอกกรอบ สร้างความท้าทายต่าง ๆ ให้กับตนเอง - จะนำแนวทางการสร้างโอกาสในการแสวงหาความรู้ เป็นแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ แรงบันดาลใจที่กระตุ้นให้เพื่อนใหม่ ๆ ให้กับตนเองและกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงานและคนรอบข้างค้นคว้าผ่านรูปแบบต่าง ๆ เพื่อความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และมีแนวทางการทำงาน
- TCDC มีวิสัยทัศน์ใหม่ที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ในธุรกิจ รับความเปลี่ยนแปลงซึ่งแสดงให้เห็นถึงประเด็นในการเรียนรู้พยายามที่จะอยู่รอดในบริบทที่เปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม		แก้ปัญหาและตอบสนองผู้รับบริการที่หลากหลายมากขึ้น - การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และคิดตามคตินอกกรอบจะช่วยให้เราไม่ติดกั้วลกับ การเปลี่ยนแปลง เพราะทำให้รู้ว่าโลกนี้ยังมีอะไรอีกมากมายที่ยังไม่รู้และไม่ได้ทำ
- TCDC มีความเชื่อมโยงกับภาครัฐ โดยให้โอกาสการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุดให้กับทุกภาคส่วน การประสานกับกรมพัฒนาชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อสร้างช่องทางที่จะเข้าถึงคนส่วนใหญ่		- จะพยายามสร้างผลงานที่สร้างสรรค์ด้วยความคิดของเราให้มากขึ้น และกล้าที่จะบอกเล่าความคิดของเราให้มากขึ้น

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (Office of the Civil Service Commission, 2017)

.....

จากกรณีศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผู้อบรมมีการสะท้อนการเรียนรู้ในประเด็นที่สร้างความรู้สร้างวิธีคิด ก่อให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ที่เกิดการอบรมและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น การสร้างโอกาสในการแสวงหาความรู้ เป็นแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจที่เกื้อหนุนความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ให้กับตนเองและกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงานและคนรอบข้างค้นคว้าผ่านรูปแบบต่าง ๆ เพื่อความเปลี่ยนแปลง และมีแนวทางการทำงาน การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และมีการคิดนอกกรอบจะช่วยให้เราไม่ติดกักขังกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

กรณีศึกษาที่ 2 การสะท้อนการเรียนรู้ใน “การวิจัยและพัฒนาเพื่อเสริมพลังให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จากงานประจำสู่การวิจัยในชั้นเรียนด้วยการสร้างสรรค์คุณภาพวิชาการและความก้าวหน้าในวิชาชีพ”
(นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ Sungrugsu and Others, 2018: 265-266)

สะท้อนการเรียนรู้จากบันทึกร่องรอยบทเรียนด้วยตนเอง (Diary Records) และการสะท้อนการเรียนรู้จากการสนทนากลุ่มเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการวิจัย

1. สะท้อนความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติมุมมองต่อโครงการนี้ของครูที่ร่วมโครงการ จากบันทึกร่องรอยบทเรียนด้วยตนเอง พบว่า เป็นโครงการที่ดีมีประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม สามารถช่วยเหลือในการทำวิจัยในชั้นเรียนมากขึ้น มีประโยชน์กับครูอย่างมากในการทำวิจัยทำให้เข้าใจ สามารถมีความรู้ความเข้าใจในการทำงานวิจัยมากขึ้น โดยเฉพาะการทำวิจัยในชั้นเรียน ช่วยในเรื่องการพัฒนาการเรียนการสอน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียน และครูโดยตรง รวมถึงองค์กร ช่วยพัฒนาให้การศึกษาที่มีคุณภาพมากขึ้น ควรมีการสนับสนุนอย่างเนืองหากมีผลดีที่เกิดขึ้นกับนักเรียน มีประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ทั้งครูผู้สอน นักเรียน และโรงเรียน และการสร้างผลงานในอนาคต ได้พัฒนาทักษะความรู้ด้านต่าง ๆ ทำให้ครูได้พัฒนาตนเอง นำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีประโยชน์ต่อครู และนักเรียน การสนับสนุนให้เกิดขึ้นเป็นพลัง แต่ควรแก้ไขให้ตรงจุดให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพความเป็นจริง ควรหาบุคลากรที่มีเวลา และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาอย่างจริงจังเข้าร่วมโครงการวิจัย ความสำเร็จน่าจะมาก เป็นโครงการที่สามารถพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน มิใช่ทำแบบไฟไหม้ฟาง สามารถต่อยอดในการทำผลงานด้านวิชาการของครู ที่ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น พัฒนาผลสัมฤทธิ์นักเรียน พัฒนาครูผู้สอนให้สร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ นำไปใช้ในการปรับเลื่อนตำแหน่ง เลื่อนวิทยฐานะ ขับเคลื่อนองค์กรให้มีคุณภาพ ให้ประโยชน์โดยตรงสำหรับครู ช่วยพัฒนาเด็กและครูให้ประสบความสำเร็จที่สามารถนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาตนเองและสายงานการสอน เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการอย่างเป็นระบบของผู้ปฏิบัติงานในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางาน โดยมีผลลัพธ์ในการพัฒนาตนเองที่จะพัฒนางานครูให้ประสบความสำเร็จ เพราะครูไม่ได้มีหน้าที่สอนอย่างเดียว แต่เราเปรียบเสมือนผู้ดูแลนักเรียนเพื่อเป็นผู้ใหญ่และเติบโตในสังคม เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดปัญหาเราจึงลงมือแก้ปัญหาและส่งเสริมนักเรียนต่อไป เป็นการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ เชื่อถือได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งงานวิจัยแต่ละเรื่อง ต้องเป็นงานวิจัยที่น่าเชื่อถือ เป็นการศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ ซึ่งงานวิจัยแต่ละเล่ม มีความเป็นระบบ และเชื่อถือได้มากน้อยแตกต่างกัน การให้โอกาสครูได้พัฒนาตนเองในการจัดการศึกษาและแก้ปัญหาให้นักเรียน วิทยากรมีความสามารถ

.....

ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการวิจัยอย่างดียิ่ง โครงการนี้มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาครูและนักเรียน เพื่อให้มีโอกาสได้พัฒนาตนเอง ตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการเรียนการสอน วิทยากรสามารถถ่ายทอดความรู้ ด้านงานวิจัยได้เข้าใจเป็นอย่างดี นับเป็นโครงการที่ดี และเป็นประโยชน์กับนักเรียน รวมถึงครูผู้สอน ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้น โดยนำปัญหาหรือประเด็นที่จะพัฒนานำไปสู่การวิจัย 5 บท

2. สะท้อนความรู้สึกหรือทัศนคติมุมมองต่อโครงการนี้ของครูที่ร่วมโครงการ จากการสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection) ในระยะแรกที่ดำเนินการชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ

การดำเนินการวิจัยของโรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย มีการดำเนินการมา 1 ปี ในภาพรวมช่วงแรก พบว่าในช่วงแรกมีการเคลื่อนไหว แต่ต่อมาอาจติดขัดเรื่องงานประจำ จึงให้แต่ละกลุ่มสาระไปดำเนินการ ดังการสนทนาของครูโรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย กล่าวว่า “ช่วงแรก ๆ ถามการดำเนินงาน แต่ช่วงหลังมีการกิจมาก งานอื่น ๆ เข้ามาแทรกแซงมาก เลยปล่อยให้มันเป็นอิสระของแต่ละกลุ่มสาระไปจัดงานด้วยตนเอง”

ส่วนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ มีภาระหลัก มีงานประจำแต่ก็ได้ดำเนินการ ดังที่หัวหน้ากลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ กล่าวว่า “ในกลุ่มสาระ เป็นภาระหนัก งานประจำงานสอนมหาศาลพอมีงานนี้เข้ามา พยายามจะทำกัน น่าจะยังไม่ถึง 50% ”

กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ก็มีความตั้งใจพยายามทำ รู้ว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ แม้ว่าจะมีการสอน แต่ก็ดำเนินการไปยังไม่ถึง 5 บท ดังที่หัวหน้ากลุ่มสาระคณิตศาสตร์ กล่าวว่า “ก็คล้าย ๆ กัน เราก็พยายามที่จะทำ รู้ว่ามีประโยชน์ทั้งหน้าที่ ทั้งภาระการสอน ที่แต่ละคนรับผิดชอบค่อนข้างจะกินเวลาไปมากแล้ว พยายามที่จะทำแต่ยังไม่ได้ผลเต็ม 5 บท ถ้าลงมือทำจริง ๆ มันต้องใช้เวลามากพอสมควร ตอนนี้เริ่มได้ นิดเดียว”

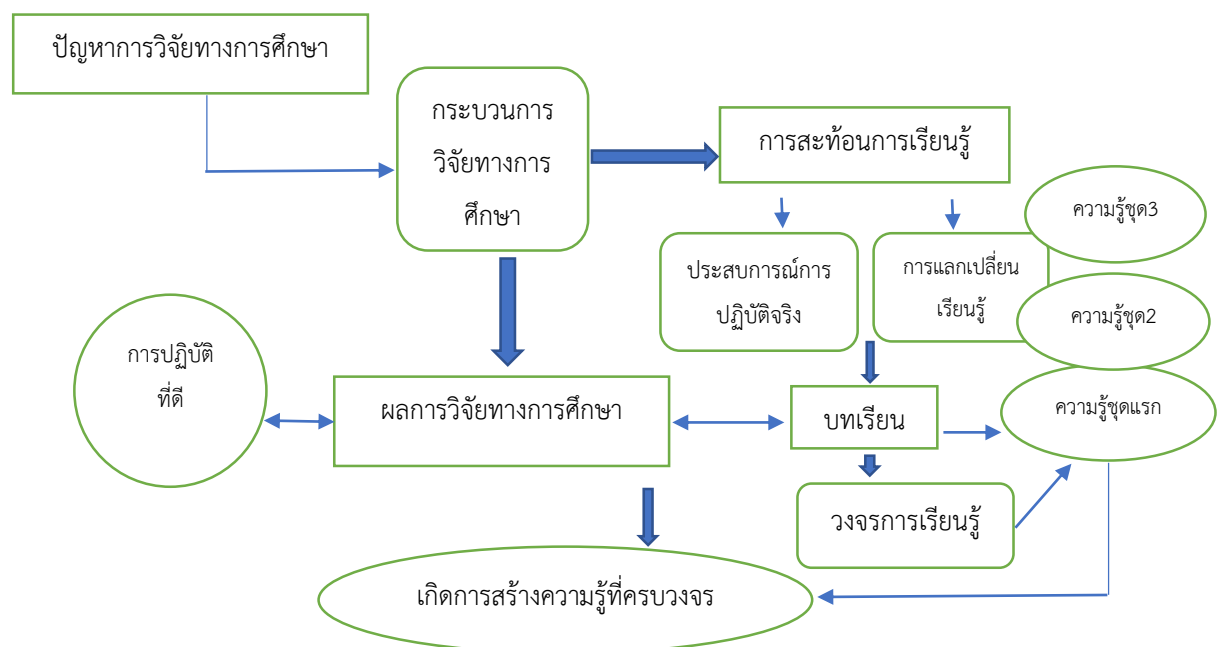
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ มีสมาชิก บางส่วนศึกษาต่อปริญญาโท มีสภาพเหมือนกันในเรื่องเวลา ดังที่หัวหน้ากลุ่มสาระฯ กล่าวว่า “ก็สมาชิก 1 คน บางคนก็ศึกษาต่อปริญญาโท สภาพเหมือนกันคือเวลา” ...

ผลจากการนิศึกษาที่ 2 นี้เป็นการสะท้อนของครูในโครงการวิจัยฯ ที่จะเห็นได้ว่า ครูมีการเรียนรู้ที่เกิดจากการดำเนินโครงการ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่พบครูมีการดำเนินการเรียนรู้งานวิจัย และสามารถนำกระบวนการสะท้อนการเรียนรู้ไปสู่การเขียนรายงานการวิจัยได้สำเร็จ และสร้างความน่าเชื่อถือ มีร่องรอยการดำเนินการที่ชัดเจน การสะท้อนการเรียนรู้จึงถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ด้านการศึกษที่สามารถทำได้ง่าย สะดวกและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

จากการสะท้อนการเรียนรู้ทั้งสองกรณีศึกษา ได้เห็นชุดความรู้ที่แตกต่างกันตามบริบทของสังคม ซึ่งชุดความรู้นี้จะนำไปสู่ความรู้ใหม่ในการพัฒนาให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ในช่วงแรกอาจพบปัญหาอุปสรรค แต่สามารถผ่านพ้น และเกิดการสะท้อนออกมา จึงนำมาปรับปรุง แก้ไข จนสัมฤทธิ์ผลได้ โดยที่ชุดความรู้นี้มาจากการปฏิบัติที่เกิดจากประสบการณ์ตรงนั่นเอง จึงเห็นได้ว่าการสะท้อนการเรียนรู้ในการสร้างองค์ความรู้ทางการศึกษามีการทั้งก่อนการเรียนรู้ ระหว่างการเรียนรู้ และหลังการเรียนรู้ มีการดำเนินการ เพื่อมีข้อมูลใน

.....

การวางแผนปรับปรุงพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง หากมีการสะท้อนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ จะช่วยให้ครูได้พัฒนาทักษะกระบวนการคิดของตนเอง และมีคุณลักษณะสำคัญอื่น ๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาชีพครูได้อย่างแท้จริง ประกอบด้วยกระบวนการค้นหาปัญหาการวิจัยทางการศึกษา โดยกระบวนการวิจัยทางการศึกษาแบบต่าง ๆ ตามการออกแบบการวิจัย (Research Design) ได้ผลการวิจัยทางการศึกษา หากมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากประสบการณ์การปฏิบัติจริง ก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ดี (Good Practice) ได้บทเรียน (Lesson) ที่อาจต้องมีการถอดบทเรียน (Lesson Learned) หรือการแสวงหาความรู้ (Knowledge Inquiry) จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practices) คือ นักวิจัย จะเกิดวงจรการเรียนรู้หรือเกลียวสว่านความรู้ (Spread the drill Knowledge) ไปตลอด จากความรู้ชุดแรก ความชุดที่สอง ความรู้ ชุดที่สาม....ต่อไป ก่อให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ที่ครบวงจร ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงการสะท้อนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ในการวิจัยทางการศึกษา

ที่มา : นรินทร์ สังข์รักษา และสวรรยา ธรรมอภิพล (Sungruga and Thammapipon, 2020: 154-155)

บทสรุป

ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำการตัดสินใจ เลือกเทคนิคและเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้มาจากการออกแบบการวิจัยว่าจะใช้เครื่องมือในการวิจัยทางการศึกษาอะไร โดยเฉพาะเครื่องมือที่สำคัญ คือ เครื่องมือในการสะท้อนการเรียนรู้ซึ่งเครื่องมือนี้ทั้งการสะท้อนการเรียนรู้ก่อน ระหว่างและหลังการเรียนรู้ เพื่อเป็นบทเรียนหรือแนวทางในการพัฒนาต่อไป จึงนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการค้นหาสิ่งดี ๆ และเกิด การสะท้อนการเรียนรู้ที่นักวิจัยสามารถประยุกต์เอาไปใช้กับการวิจัยได้ โดยที่การสะท้อนการเรียนรู้ถือเป็นทั้ง เทคนิคและเครื่องมือการวิจัยที่อาศัยประสบการณ์ แหล่งความรู้ และการใช้เหตุผลร่วมกัน เพื่อแสวงหาความรู้/

.....

ความจริง โดยเน้นการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์และหลักการตรวจสอบยืนยันความถูกต้อง ด้วยเหตุนี้การสะท้อนการเรียนรู้ จึงเป็นวิธีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีที่ใช้แสวงหาความรู้ ความจริงได้อย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้การสะท้อนการเรียนรู้ จึงมีประโยชน์ในการนำไปใช้สำหรับสร้างความรู้ในการวิจัยและการเรียนการสอนในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะสาขาการศึกษาที่ยึดปรัชญาการศึกษาแนวปฏิบัตินิยมเชิงพัฒนาการ เช่น การเน้นกระบวนการเรียนการสอนแบบแก้ปัญหา และยังยึดแนวทฤษฎีการสร้างความรู้ นอกจากนี้การวิจัยทางการศึกษาในยุคที่ผ่านมามักเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีวงจรการทำงานต่อเนื่องและสะท้อนกลับการทำงานของตนเอง (Self - Reflection) โดยขั้นตอนหลักคือ การทำงานตามวงจร PAOR ได้แก่ การวางแผน (P: Plan) การลงมือทำ (A : Action) การสังเกต (O : Observation) และการสะท้อนและทบทวน (R : Reflection & Revise) จึงเป็นความรู้รูปแบบหนึ่งในวงการศึกษาศาสตร์ โดยที่การสะท้อนการเรียนรู้จะเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีหนึ่ง (Community of Practices) และสามารถผสมผสานกับการถอดบทเรียน (Lesson Learned) ที่จะให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์และทราบถึงผลได้จากการดำเนินงานที่ผ่านมาและในอนาคต

References

- Best, J. W. and Kahn, J. V. (2006). **Research in Education**. 10th USA : Parsons Education Inc.
- Johns, C. (2000). **Becoming a Reflective Practitioner**. London : Blackwell Science.
- Kijpredabourisut, B. (2004). **Research Methodology for Social Science**. 8th Edition Bangkok : Janjuree Product. (in Thai)
- Kitibunswan, P., Chamchean, J. and Thanya, S. (2018). “Thinking Reflection : Value Change from Experience”. **Journal of Health Science Research** 12(1): 102-110. (in Thai)
- Kolb, D. A. (1984). **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development (Vol. 1)**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Office of the Civil Service Commission. (2017). **Learning Reflection Handbook for Training Project Support to High Administrator Curriculum**. 10th Bangkok : Office of the Civil Service Commission. (in Thai)
- Sungrugs, N. (2008). **Handout of Management Subject**. Phetchaburi : Faculty of Management Science. Silpakorn University. (in Thai)
- Sungrugs, N. and Thammapipon, S. (2020). **Methodology Technique and Tools for Learning Evaluate of Learner**. Phetchaburi : Faculty of Management Science. Silpakorn University. (in Thai)

.....
Sungrugsa, N. and Others. (2015). **The Report of Research and Development for Empowerment Support in Continually Self-development of Teacher for Routine to Classroom Action Research with Creativity Academic Quality and Professional Career Path**. Bangkok : Thailand Science Research and Innovation.
(in Thai)

Wong, F. K.Y.et and others. (1997). “An Action Survey Study into The Development of Nurses as Reflective Practitioners”. **Journal of Nursing Education** 36(10): 476- 481.